

L'ENQUESTA ORAL: PRIMER PAS D'UN TREBALL D'ONOMÀSTICA?

Anna Maria CORREDOR PLAJA

Abans de començar la meua exposició, vull fer dues observacions. En primer lloc, dir que no sóc una persona especialitzada en temes d'Onomàstica i que, per tant, totes les afirmacions que faci o les conclusions a les quals arribi, són fruit de la meua experiència personal, del meu treball totalment desinteressat en aquest camp. La segona cosa que voldria expressar públicament és el meu profund agraïment al professor Moreu-Rey per haver-me iniciat, quan encara era estudiant, a l'estudi de l'Onomàstica: sense ell, crec que difícilment n'hauria trobat el camí.

El tema de la meua comunicació és l'enquesta oral, de la qual penso que rarament se'n pot prescindir en iniciar un estudi d'Onomàstica. Els petits treballs que jo he realitzat fins ara són d'Antroponímia i de Toponímia; i gairebé sempre la font oral ha estat una part importantíssima de la meua metodologia. Considero que la informació obtinguda oralment és tan vàlida com la que podem trobar en qualsevol font escrita, per bé que tingui també alguns inconvenients, dels quals parlaré més endavant.

Explicaré en primer lloc, i sempre segons la meua experiència, quina és la preparació que jo faig de l'enquesta; en segon lloc exposaré quines són les actituds «populars» observades durant la realització de l'enquesta; i, finalment, parlaré de la utilitat i dels inconvenients de la utilització d'una font oral; acabant amb unes breus conclusions.

Quan en els meus treballs m'he plantejat de dur a terme una enquesta oral, el primer que he fet sempre ha estat realitzar una mena de «pre-enquesta» a fi de saber qui enquestar. Això, en pobles petits, és fàcil de fer perquè tothom es coneix (és normal que algú et digui, per exemple: «Ves a veure en Jaumet de Can Costals, que això segur que t'ho explicarà bé»). Així doncs, em vaig confeccionant una llista d'informadors possibles als quals aniré a trobar successivament. Aquesta activitat, que jo anomeno «pre-enquesta», penso que estalvia bastant de temps, ja que evita d'haver d'anar preguntant a l'un i a l'altre una mica així per atzar; i permet d'anar directament a les persones que poden facilitar-nos una informació més útil.

Un segon pas abans d'arribar a la veritable enquesta, especialment si es tracta de preguntar sobre l'origen de motius, és esbrinar si la persona a la qual m'he d'adreçar es pot sentir incòmoda o ofesa pel fet d'haver d'explicar el perquè d'un renom seu o de la seva família; en aquest cas, vaig a veure aquesta persona i li faig preguntes, però evito d'al·ludir directament el seu renom.

Després d'aquestes dues fases de preparació de l'enquesta, crec que tenim el terreny abonat per treure'n un bon rendiment: la feina pot començar.

Quan parlem de font oral, fem al·lusió a persones, i les persones, com a tals, reaccionen davant el que se'ls pregunta. Un cop es fa l'enquesta, les actituds que jo anomeno «populars» són diverses, i he intentat de classificar-les en quatre apartats:

1. *Actitud de sorpresa-congratulació:*

Davant la meua breu explicació que estic fent un treball per una assignatura, hi ha gent que ha mostrat la seva sorpresa i alhora la seva joia pel fet que algú s'interessa pel seu renom o per uns topònims que li són familiars. Aquesta mena de gent col·labora donant tota classe de detalls i explicacions (recordo que, per a la preparació d'un treball de toponímia, un informador, al qual només havia anat a demanar una cosa concreta, em va dibuixar un plànol de tota una zona que m'interessava). Aquestes persones s'interessen també pel resultat del treball: insinuen que els agradaria veure'l acabat, pregunten quan estarà llest; i tenen una enorme satisfacció quan, al cap d'un cert temps, se'ls en fa arribar una còpia.

2. *Actitud de sorpresa-incredulitat (indiferència):*

Per a un sector bastant nombrós, l'estudi d'antropònims o de topònims és un fet totalment inesperat. Hi ha persones que mai no havien pensat que els noms de camps, de camins, els motius..., podien tenir alguna importància i podien ser objecte d'interès per a algú. Frases que he sentit són: «Això són coses d'abans...», «Avui en dia...». Els costa de creure que algú es dediqui a fer treballs sobre aquest tema, que no consideren seriós; i llur reacció és, per tant, d'indiferència. Si poden donar una informació, la donen; i si no, es queden tan tranquils; és quelcom que no els afecta ni els motiva.

3. *Actitud de sorpresa-mofa:*

Aquesta actitud és força semblant a l'anterior. Podem dir que hi ha el mateix grau d'incredulitat, però que la indiferència esdevé mofa. És una actitud que vaig trobar força sovint quan vaig realitzar un recull de motius: el concepte de motiu és associat a adjectius com «ridícul», «burleta», «pagès»...; i, per tant, una qüestió sobre motius no es mereix res més que una rialleta irònica i prou expressiva com perquè l'enquestador vegi que no té gran cosa a fer davant d'aquesta situació i desisteixi del seu propòsit (un comentari que algú em va fer va ser: «Això us fan fer, a la Universitat?»).

4. *Actitud de rebuig-ignorància fingida:*

Podem observar aquest tipus d'actitud especialment en les persones portadores d'un renom negatiu, o que tenen en llur passat quelcom que no volen explicar. No mostren indiferència, ja que se'ls nota de seguida que allò que preguntem els molesta; i reaccionen dient que elles no saben res, que això són històries d'una altra època; i, en fi, que no tenen temps per a perdre. En aquest cas, es

pot parlar d'ignorància fingida: coneixen llur passat o l'origen de llur renom, però no en volen dir res.

Un cop exposats els quatre tipus d'actituds, exposaré la utilitat i els inconvenients de la informació oral.

La utilitat de l'enquesta oral és més o menys gran segons la classe d'estudi que es vulgui fer. Si es pretén fer l'estudi d'un aspecte onomàstic concret d'una obra literària, potser no tindrà massa sentit pretendre que l'enquesta oral és el primer pas del treball. Igualment, si el que es vol realitzar és una anàlisi de l'evolució d'uns certs cognoms en una determinada època, potser no caldrà fer cap consulta oral. En canvi, si el que hom pretén és treballar sobre uns noms vius, que la gent utilitza actualment, o almenys en coneix l'existència, llavors sí que la font oral és importantíssima; i jo crec que representa l'inici del treball.

Per què començar per la font oral? En primer lloc, l'entrevista oral ens facilita ràpidament un llistat de noms. En canvi, si consultem primer una font escrita, el treball serà molt més lent. Podem arribar, certament, a recollir la mateixa quantitat de material, però emprant molt més de temps.

En segon lloc, alhora que anotem els noms que els informadors ens faciliten, anotem també tota una sèrie de possibles explicacions d'aquests mots. En una font escrita, trobem el nom, però normalment no hi trobem explicat el seu perquè.

En tercer lloc, podem dir que la mostra recollida amb enquesta oral és més àmplia que la que ens poden facilitar els documents escrits. En una font escrita hi podem trobar una gran quantitat de topònims o alguns renoms; mai, però, hi apareixeran tots. Oralment, és evident que en poden quedar d'oblidats, però crec que sempre hi ha més possibilitats que la gent els recordi.

Resumint: es tracta d'aconseguir més informació i més completa en menys de temps. Ara bé, és fiable aquesta informació?

Quant als inconvenients, el gran perill que veig en l'enquesta oral és precisament el fet mateix de ser una activitat oral; i això presenta dues conseqüències importants:

La primera, és que ens hem de refiar de la bona fe de la persona que ens facilita la informació: com que el que diu, les històries que ens explica, no són, en principi, escrites enlloc (i això l'informador ho sap), pot modificar el que vulgui segons el seu grau de fantasia. És cert que aquesta situació es pot resoldre recorrent a diversos informadors; però de vegades hi ha aspectes personals que només un coneix, i que són importants per a entendre el perquè d'un nom; i, en aquest cas, ¿on anem a verificar el que acabem d'anotar?

La segona conseqüència fa referència a la grafia. Cal transcriure les formes orals tal com sonen? Cal transcriure la forma correcta del diccionari?

Per pal·liar aquests inconvenients, crec que el que cal fer sempre que sigui possible és comprovar la veridicitat de la informació donada oralment en fonts

escrites; i, especialment per a la grafia, és important de veure com s'escrivia originàriament una paraula i les evolucions lingüístiques que ha sofert: altrament dit, cal completar la informació oral amb documentació escrita.

Conclusió

Després de tot el que he exposat: unes reflexions finals. La primera és que hi ha en la font oral un aspecte que valoro molt: és la vessant humana. Les persones que reaccionen davant el tema amb una actitud de sorpresa-congratulació expliquen tot el que saben amb un entusiasme impressionant. Escoltant-les, es té la sensació que tornen a viure uns anys enrera: recorden llur infantesa, aquells companys que ja no hi són, aquells veïns que van marxar...; i, sense voler, com per una mena de contagi, hom s'immergeix en llur passat i hom comparteix llurs experiències. Aquesta part humana és potser la que més motiva; i, així, puc dir que cada còp que he realitzat algun petit treball utilitzant l'enquesta oral, el resultat obtingut ha estat positiu perquè, deixant de banda el component acadèmic, apareix el factor humà, sentimental, amb el qual m'identifico.

Una segona reflexió fa referència a la utilitat de l'enquesta oral. Hem apuntat anteriorment el perill que suposa fiar-se'n massa; crec, però, que val la pena córrer el risc. La font oral ens facilita una informació que rarament trobarem en fonts escrites. És cert que cal recórrer a aquestes fonts escrites per a assolir una dada concreta, per a comprovar quelcom, o per a descobrir les grafies originals; però també és cert que l'informador oral ens proporciona anècdotes, detalls minuciosos, que no solen trobar-se als llibres.

Com a última reflexió diré que estic convençuda que l'entrevista oral és el millor mitjà de què disposem per a sensibilitzar la gent envers l'Onomàstica. Els noms del nostre país, siguin topònims o antropònims, el nom d'una comarca o el més insignificant motiu, són una part de la nostra història i, com a tal, cal preservar-los. L'estudi dels nostres noms ha de ser tan important com qualsevol altre; i, perquè ho sigui, cal que tots li considerem.

Col·loqui: LA COMUNICANT fa constar que la seva comunicació ha estat redactada abans de conèixer el llibre del professor R. AMIGÓ, *sobre inventaris de noms de lloc; introducció metodològica*. Li hauria estat molt útil. En canvi, sí que ha consultat la bibliografia següent: E. MOREU-REY, (*Els nostres noms de lloc; i Renoms, motius, malnoms i noms de casa*).— E. MOREU-REY: Caldria afegir a la bibliografia més concreta sobre el tema l'article de R. AMIGÓ, en el nº 1 del nostre Butlletí (set. 1980). Dintre de poc temps serà publicat, a les Actes del I Congrés d'Onomàstica basca (Vitoria) 1988 («Recogida, clasificación...»), un breu assaig meu sobre metodologia de les enquestes (utilitat, perills, defectes, etc.).— J. J. COSTA: Teniu raó de no confiar-vos de la bona fe d'un sol informador, i de recórrer a molts. Cadascú és coneixedor dels malnoms del seu carrer o barri. Altra cosa: interpretant massa literalment les paraules de la comunicant semblaria que aquesta redueix el valor de l'enquesta oral de cara a la intel·ligència de la literatura (LA COMUNICANT assegura que això no ha estat la seva intenció). J. J. COSTA: L'enquesta oral fa comprendre i assaborir completament textos literaris, com *El Cafè de la Marina* (teatre) o *All i Sàlobre* (novel·la) d'En J. M. de Sagarra. L'onomàstica d'aquestes obres té com a base essencial la d'El Port de la Selva.— E. MOREU-REY: Comproveu-ho en el valuós article de J. J. Costa precisament sobre aquest tema, en el nostre Butlletí, xxxii.